

Vojna a trest

Putin, Zelenskyj a cesta
k ruskej invázii do Ukrajiny

absynt
prekliati/reportéri

„Aj ja som zodpovedný
za ruskú vojnu
v Ukrajine.“

Michail Zygar

absynt

Michail Zygar: Vojna a trest

Putin, Zelenskyj a cesta
k ruskej invázii do Ukrajiny

Preložil Samuel Marec

Copyright © 2023 by Mikhail Zygar
This edition is published by arrangement with
Peters, Fraser and Dunlop Ltd. through
Andrew Nurnberg Associates Prague s. r. o.
All Rights Reserved
Translation © Samuel Marec
Design & Layout © Pavlína S. Morháčová
ISBN 978-80-8203-466-3

Obsah

11 Úvod

Prvá časť: Sedem príbehov o koloniálnom útlaku v Ukrajine

- 19 1. Mýtus o jednote:
Ako Bohdan Chmeľnyckyj podpísal zmluvu s Moskvou
- 47 2. Mýtus o zrade:
Ako sa Ivan Mazepa rozišiel s Petrom Veľkým
- 67 3. Mýtus o Kryme:
Ako Katarína Veľká pripravila kozákov o slobodu
- 93 4. Mýtus o jazyku:
Ako Taras Ševčenko bojoval proti otroctvu
- 117 5. Mýtus o Leninovi:
Ako vznikla nezávislá Ukrajina
- 141 6. Mýtus o prosperite:
Ako Stalin vyvolal holodomor
- 157 7. Mýtus o Banderovi:
Ako Ukrajinci bojovali v druhej svetovej vojne

Druhá časť: Sedem príbehov o dnešnom útlaku v Ukrajine

- 175 8. Opäť pod jednou strechou:
Ako sa sovietska Ukrajina snažila nájsť samu seba
- 203 9. Opäť ďalšia zrada:
Ako Leonid Kravčuk zničil Sovietsky zväz
- 231 10. Opäť jazyk:
Ako Leonid Kučma osedlal diabla a odletel do Moskvy

277	11. Opäť Bandera: Ako Putin zasieval semiačka
317	12. Opäť prosperita: Ako Viktor Janukovyč porazil Oranžovú revolúciu
371	13. Opäť Krym: Ako Putin rozpútal vojnu proti Ukrajine
433	14. Opäť Lenin: Ako Volodymyr Zelenskyj prestal žartovať
497	Epilóg
503	Poďakovanie
505	Zdroje

Úvod

Táto kniha je priznaním. Previnil som sa tým, že som varovné znamenia nedokázal odhaliť skôr. Aj ja som zodpovedný za ruskú vojnu v Ukrajine. To isté platí aj o mojich súčasníkoch a predkoch. Bohužiaľ, aj ruská kultúra nesie vinu za to, že všetky tieto hrôzy umožnila.

Medzi spoluvinníkov, ktorí k tejto vojne dopomohli, patria aj mnohí ruskí spisovatelia a historici. Práve oni totiž počas posledných trisťpäťdesiatich rokov svojimi slovami a myšlienkami zasiali semená ruského fašizmu a dovolili mu rozvíjať sa, hoci mnohí z nich by boli dnes pri pohľade na ovocie svojej práce zhrození. Neuvedomili sme si, aká deštruktívna je samotná predstava o Rusku ako o „veľkej ríši“. (Samozrejme, „zlo“ predstavuje akákoľvek ríša, ale ostatné ríše nech súdia historici.) Nevšimli sme si, že „veľká ruská kultúra“ dlhé stáročia ponížovala iné krajiny a národy, utláčala ich a ničila.

Ak má ruská kultúra prežiť, musíme konať. Musíme začať tým, že nazrieme hlboko do vlastného vnútra a povieme pravdu o našej minulosti a prítomnosti.

Ruské, ukrajinské a vlastne aj akékoľvek iné dejiny pozostávajú z mýtov. Bohužiaľ, práve mýty nás v roku 2022 dovedli k fašizmu. Nastal čas ukázať ich svetu.

Táto kniha je o mýtoch a o ľuďoch. O ľuďoch, ktorí žili pred sto, dvesto, tristo rokmi a potom sa stali mýtickými postavami. Fyzicky z tohto sveta odišli a historici ich po smrti obrali o ich ľudské vlastnosti: o ich slabé stránky, túžby, pochybnosti, skutočné motivácie. Stali sa obeťami nemilosrdnej „dejinnej logiky“, ktorá slúži potrebám mocných.

Táto kniha zároveň hovorí aj o našich súčasníkoch, napríklad o Volodymyrovi Zelenskom. Spolu s mnohými ostatnými osobnosťami ho dnes síce vnímame ako skutočného a poznateľného, ale čoskoro sa aj z nich stanú nesmrteľní hrdinovia a ďalšia generácia ich už bude považovať za legendárne postavy. Jedna z postáv knihy, Vladimir Putin, sa už dnes, teda ešte počas svojho života, stal synonymom nadpozemského, univerzálneho zla – a ja sa snažím vystopovať, ako presne sa to stalo.

Túto knihu som úmyselne napísal moderným jazykom a v prítomnom čase. Snažil som sa sprostredkovať a objasniť historické pojmy a načrtnúť paralely zo súčasnosti, aby dnešná čitateľská obec ľahšie pochopila nielen slová, ale aj ich ducha.

Chcel by som, aby táto kniha bola pochopiteľná aj pre ľudí, ktorí ju budú čítať o sto rokov, a aby vďaka nej dokázali nahliadnuť do našich myšlienkových pochodov. Z tohto dôvodu som sa všetky postavy snažil vykresliť ako živých ľudí a nie ako historické pomníky, snažil som sa rozkryť staré mýty a nešetriť historikov, snažil som sa k tejto úlohe pristupovať bez úcty k minulým idolom a bez strachu z toho, že sa dotknem svojich ruských spoluobčanov.

Táto kniha síce nedokáže napraviť minulosť ani prítomnosť, ale môže zmeniť budúcnosť. Nacionalistické dejiny sú ako choroba, ktorou sa nakazili mnohé národy. Rusi môžu mýty, ktorými sa nakazili, vykoreniť; Ukrajinci sa s tými svojimi vyrovnajú vlastnými silami.

Už od roku 2004 som Ukrajinu pravidelne navštevoval ako novinár. Za ten čas som robil rozhovory so všetkými ukrajinskými prezidentmi, zoznámil som sa s väčšinou politikov, veľkopodnikateľov, známych reportérov, dokonca aj s predstaviteľmi cirkvi. Bol som svedkom mnohých udalostí: rozhovormi medzi Leonidom Kučmom a Vladimirom Putinom ešte v roku 2003 počnúc a končiac tým, ako Volodymyr Zelenskyj v roku 2021 odhalil pamätník v Babom Jare, kde nacisti počas druhej svetovej vojny zavraždili tisíce Židov.

Niekedy som v Kyjive a okolí trávil dlhší čas. Napríklad u mojej priateľky Nadje v Buči som napísal veľkú časť knihy *Všetci mocní Kremľa*. Mimochodom, Nadja sa so mnou už nerozpráva: som totiž Rus, takže ma považuje za „imperialistu“.

Posledné desaťročia som sa v Rusku ako novinár venoval politickému daniu a snažil som sa odhaliť motívy a príčiny, ktoré sa ukrývajú za jednotlivými udalosťami. Sledoval som neustále sa meniaci ruský postoj k Ukrajine. Z toho, čo som počul, som bol často zhrozený a svoje názory opozičného novinára a spisovateľa som nikdy neskrýval.

V roku 2010 som spoluzakladal televíznu stanicu *Dožď* (Dážď), jedinú nezávislú spravodajskú televíziu v Rusku. V roku 2014 ju de facto zatvorili za jej otvorené a podrobné pokrývanie Revolúcie dôstojnosti* v Ukrajine, počas ktorej

* Známej aj ako Euromajdan.

Ukrajinci, unavení z neustálej korupcie a zneužívania moci, zvrhli vládu. Mesiac pred okupáciou Krymu nariadil Kreml všetkým ruským poskytovateľom káblových a satelitných služieb, aby televíziu *Dožd'* zo svojej ponuky vyradili.

Veľmi dobre si pamätám, ako ruskí senátori 1. marca 2004 udelili prezidentovi právo „použiť ruské ozbrojené sily aj mimo územia krajiny“ – a dali tým zelenú vojne na Ukrajine. V ten deň som ako šéfredaktor televízie svojim kolegom napísal list o tom, že od tejto chvíle by sme ako prejav úcty a podpory voči nezávislej Ukrajine mali vždy používať slovné spojenie „v Ukrajine“, hoci ruským jazykovedcom to trhá uši. Rusi boli dlhé roky predtým zvyknutí namiesto *v Ukraine* hovoriť *na Ukraine*. Samotní Ukrajinci to zvyčajne vnímali ako urážku, pretože použitím predložky „na“ znie Ukrajina len ako obyčajná oblasť a nie ako suverénny štát. Rovnaký rozdiel existuje aj v angličtine, kde bolo tradičné „the Ukraine“ už do veľkej miery nahradené kratším „Ukraine“. V marci 2014 som v tom však zrazu mal celkom jasno: ak je to pre Ukrajincov dôležité, tak si na to musíme dávať pozor.

Dvadsiateho štvrtého februára 2022, keď Vladimir Putin spustil plošnú inváziu do Ukrajiny, som napísal otvorený list, ktorý následne podpísalo niekoľko ruských spisovateľov, filmárov a novinárov. Neskôr sa k nim pripojili desaťtisíce obyvateľov Ruska. Tu je jeho znenie:

Vojna, ktorú Rusko rozpúťalo proti Ukrajine, je hanebná. Tá hanba padá na nás, ale, nanešťastie, zodpovednosť za ňu budú niesť aj naše deti, ako aj celé generácie dnešných novorodencov a dnes ešte nenarodených Rusov. Nechceme, aby naše deti žili v krajine, ktorá je agresorom, aby sa mohli hanbiť za to, že ich armáda napadla susedný nezávislý

štát. Obraciame sa na všetkých občanov Ruska a vyzývame ich k tomu, aby tejto vojne povedali „nie“.

Neveríme, že samostatná Ukrajina je hrozbou pre Rusko alebo akýkoľvek iný štát. Neveríme vyhláseniam Vladimira Putina o tom, že Ukrajincom vládnu „nacisti“, a preto je ich potrebné „oslobodiť“.

Žiadame skončenie tejto vojny.

Potom som musel utiecť do Nemecka. Počas prvého roka v Berlíne som si opäť pozrel všetky rozhovory, ktoré som v Rusku a v Ukrajine za predchádzajúcich osemnásť rokov urobil. Hovoril som s ľuďmi, so stovkami ľudí. A oni spomínali, ako sme sa dostali tam, kde sme dnes. Práve z oných starých aj nových rozhovorov sa zrodil tento text.

Existujú však dve strany. Táto kniha sa nezaobera len prítomnosťou, ale aj minulosťou – venuje sa historickým mýtom, z ktorých sa dnešná politika zrodila a na ktorých je postavená. Starostlivo a nestranne som študoval historické zdroje a snažil sa vystopovať pôvod a vývoj brutálneho ruského impéria, ktoré je príčinou dnešnej vojny.

Táto kniha v žiadnom prípade nepredstavuje pokus o napísanie ukrajinských dejín. Skôr ide o „detektívny príbeh podaný z pohľadu páchatela“; o kroniku toho, ako Rusko počas posledných piatich storočí utláčalo Ukrajinu. Ako sa impérium snažilo o vychovanie lojálnych elít, ale v konečnom dôsledku aj tak nedokázalo potlačiť ukrajinskú spoločnosť.

Táto kniha opisuje dlhú cestu k vojne, ako aj dlhú cestu k trestu, ktorú ešte musíme prejsť.

Nadja, nie som žiadny imperialista.

Túto knihu píšem preto, aby imperialistami neboli ani ostatní.

**Prvá časť:
Sedem príbehov
o koloniálnom
útlaku v Ukrajine**

ŠVÉDSKA
RÍŠA

PRUSKO
Königsberg

Vilnius

LITVA

Moskva

RUSKÉ
CÁRSTVO

POLSKO-LITOVSKÁ
ÚNIA

Varšava

POLSKO

Lviv

KOZÁCKY

Kyjiv

Perejaslav

Hadač

HETMANÁT

Čyhyryn

Zhovti Vody

ZÁPORIŽŽSKÁ SIČ

MOLDÁVIA

TRANSYLVÁNIA

KRYMSKÝ CHANÁT
AZOVSKÉ MORE

Bachčisaraj

OSMANSKÁ RÍŠA

ČIERNE MORE

Istanbul

KOZÁCKY HETMANÁT
V ROKU 1654

200 km

Prvá kapitola

Mýtus o jednote: Ako Bohdan Chmeľnyckyj podpísal zmluvu s Moskvou

Vytvorenie ruského sveta

Kyjiv, rok 1670. Istý nemecký mních píše knihu o histórii. Volá sa Innokentij Gizel; pochádza z Königsbergu*, vyrástol v protestantskej rodine, ale v mladosti sa presťahoval do Kyjiva a zvolil si pravoslávnu vieru.

Innokentij nepíše len knihu o histórii: je presvedčený, že svojím dielom prispeje k propagácii pravoslávia, svojho milovaného Kyjiva a celého ukrajinského územia. Koho považuje za najväčšiu hrozbu? Moslimov, teda Osmanskú ríšu, ako aj Západ. Keďže ide o Nemca z Východného Pruska, úhlavnými nepriateľmi Kyjiva sú v 17. storočí katolíci, a to najmä v Poľsku, ale aj jezuiti, ktorí sú v tom čase na území východnej Európy mimoriadne aktívni. Samotný Innokentij tiež nie je len takým obyčajným mníchom. Je opäť hlavného kyjivského kláštora, a teda aj dôležitým politickým hráčom. Do svojej knihy zahrnie všetko, čo už

* Dnes Kaliningrad na území Ruska, vtedy súčasť Pruska.